

## TOMÁŠ AKVINSKÝ: O PRAVDĚ. O MYSLI

(Z latiny přeložila a úvodní studii napsala Martina Věra Štěpinová OP. Edice Aquinanta. Praha: Krystal, 2003. 358 s.)

Pojednání *O pravdě* (De veritate) je první, *O myslí* (De mente) desátá v souboru diskutovaných otázek pod úhrnným titulem *De veritate*. Štěpinová podává nový český překlad podle latinského kritického vydání edice Leonina. Vlastní text, spolu s latinskou předlohou, je uveden odbornou studií „Pojetí pravdy u Tomáše Akvinského“ (s. 7–77); následují „Poznámky k textu“ (s. 78n.) a „Úvod k textu“ (s. 82n.); také části *O myslí* je předeslán „Úvod k textu“ (s. 195–197). Úvodní studie je doložena podrobným kritickým aparátem. Poznámky pod čarou ve vlastním textu (převzaté zřejmě z edice Leonina) obsahují mj. přesné citace děl autorů, na něž se sv. Tomáš odvolává jen povšechně. Český překlad má navíc vůči latinskému originálu nadpisy jednotlivých článků (*articuli*), dále důsledné dělení textu na „Námítky“, „Proti tomu“, „Odpověď“, „Odpověď na námítky“ a „Odpověď na opačné námítky“. Překladatelka rozčlenila text logicky na více odstavců, označila číselně jednotlivé kroky výkladu a vložila doplňující nebo vysvětlující vsuvky. Tyto doplňky označila kosými závorkami, takže tím text získal na přehlednosti a vystupuje zřejměji způsob Tomášova podání, nesoucí stopy univerzitní disputace (námítky a opačné námítky a zasahování magistra, podávajícího řešení v rozlišující odpovědi).

Podle Tomáše je pravda založena v bytí. Štěpinová upozorňuje ve své studii především na aktuálnost tohoto pojetí, jež odpovídá pojetí a požadavku Heideggera. Rozdíl proti němu je ovšem

v tom, že bytí v absolutním smyslu je podle Tomáše bytí Boží, které činí věci inteligibilními, a tím pochopitelnými lidskému intelektu. „Náš intelekt participuje na světle Boží moudrosti“ (s. 21n.).

Jak dochází Tomáš k ideji bytí? V 1. článku otázky *De veritate* čteme: „...to, co intelekt pojímá jako nejznámější a na co převádí všechny pojmy, je jsoucí“ (s. 89). Chápat něco jako jsoucí znamená chápat to jako založené v bytí, tedy nepřímou chápat bytí. Ale kde je zdroj tohoto porozumění bytí? Štěpinová upozorňuje, že „Tomáš v celém svém díle mluví třikrát o přímém nahlížení bytí“ (s. 54), ovšem zahaleně, ve spojení se zážitkem štěstí nebo touhy po neomezeném životě (zde se téměř vnucuje srovnání s *transcendentální zkušeností* K. Rahnera). Tuto zkušenost ovšem nelze analyzovat. Proto autorka podrobně referuje o různých názorech k této zásadní otázce, ale sama nezaujímá stanovisko, leda snad nepřímou tím, že některým pojetím věnuje více pozornosti. Pomineme-li názor, že idea bytí vzniká abstrakcí tohoto pojmu ze smyslových představ, neboť pojem jako takový je indiferentní k bytí a nebytí (srov. s. 18), a vyloučíme tezi ontologismu, jenž je tomismu vzdálený, zůstávají v podstatě dva možné názory: buď bytí nutně tvrdíme v soudu, aniž je bezprostředně nahlížíme, nebo je postřehujeme v jednoduchém postřehu myslí. Štěpinová obsírně referuje o pojetí Cornelia Fabra, který první názor odmítá jako „formální syntetismus kantovské neoscholastiky“ (s. 20; míní tím asi tzv. *transcendentální tomismus*, iniciovaný Josephem Maréchaletem a považovaný za „neortodoxní“) a namítá proti němu, že kopule „jest“ v soudu značí pouze faktickou existenci a nikoli pozitivní bytí. Domnívám se však, že v tomto argumentu, který se zdá být evidentní, je nutno rozlišovat: „jest“ v jednotlivých soudech

ovšem značí faktickou existenci, ale „jest“ v základním soudu, implikovaném v každém soudu jako princip identity, vyjadřovaný reflexně „toto je jsoucí“ (*hoc est ens*) charakterizuje jedinečný subjekt „toto“ odkazem na *akt bytí*; predikát „jsoucí“ v jeho univerzalitě nelze totiž určit nějakým formálním znakem, nýbrž pouze vztahem k bytí. Domnívám se, že pouze touto *transcendentální analýzou soudu* je možno reflexně prokázat základní a ve svých důsledcích epochální objev Tomášův, že bytí je akt a ne pouze forma.

Cornelio Fabro hledá původ ideje bytí v jednoduchém postřehu mysli. Proti tomu by snad bylo možno se dovolávat obvyklého pojetí, odvozujícího se od Aristotela, které považuje termíny naší mysli za produkt analýzy soudu, jenž je právě prvním úkonem mysli. Soud je reflexe nad jednoduchým postřehem, v níž chápeme nějaký objekt (značený subjektem soudu) jako určený nějakou vlastností (značenou predikátem soudu) a zároveň tvrzení, že tato vlastnost jmenovanému objektu skutečně náleží. Tím poznáváme pravdu v soudu. Považujeme-li základní soud, implikovaný v každém soudu, pouze za jednoduchý postřeh mysli, pomíjíme aktivní moment kladení, tvrzení skutečnosti. Tvrzení skutečnosti je úkon vůle; vůle má tedy aktivní účast v poznání. Je úchvatné sledovat, že je to zcela ve shodě s některými výroky Tomášovými, jak vyzvedá Štěpinová: „Vůle působí v intelektu, když intelekt chce poznávat, a intelekt zase může zkoumat projevy vůle, její hnutí“ (s. 49). Intelekt a vůle jsou původně navzájem nepřeveditelné momenty téhož jediného aktu a mohou být z něho transcendentální analýzou odvozeny. Naproti tomu je v tezi bezprostředního postřehování bytí obsažena pouze bezprostřední identita bytí a poznání, v níž nemůže

být založeno žádné rozlišení rozumu a vůle, ani pluralita jsoucen. Tato otázka, zda idea bytí pochází z bezprostředního postřehu nebo z tvrzení bytí v soudu, není bezvýznamná.

Pravda u středověkých autorů je více než pouze pravda poznání: je chápána v souvislosti nejen gnozeologické, ale i kosmologické a antropologické. Kosmologický rozvrh Tomášův je strukturován podle schématu *exitus-reditus*, v němž má člověk ústřední postavení. Tomášovu antropologii sleduje Štěpinová v kapitole „Člověk a poslední cíl“. Zajímavé je Tomášovo vymezení svobody vůle, která podle něho pozůstává v tom, že člověk „volí mezi protilehlými možnostmi“ (s. 45). Podle moderního pojetí se svoboda vůle zakládá v základní svobodě ducha k sebeurčení a sebeuskutečnění. – Touha po věčném životě předpokládá nahlížení (srov. s. 54). Zde bychom čekali, že platí i opak: nahlížení předpokládá touhu. Jednostranný intelektualismus Tomášův však nedochází k takové symetrii. – Tázání po apriorních podmínkách možnosti našich aktů není u Tomáše výslovně obsaženo, ale jakýsi náznak můžeme vidět v pojetí, že pravda „preexistuje ve světle činného intelektu“ (s. 74). V nauce o praktickém intelektu je i jednostranný intelektualismus jakýmsi způsobem přecházen: „Jaký kdo je, takový cíl vidí“ (s. 66). Štěpinová komentuje: „...výchova vlastního jednání vede k lepšímu porozumění“ (s. 67). Tyto náhledy nejsou sice převedeny na principy, ale dokládají otevřenost Tomášova myšlení, které volá po důsledném domyšlení.

V závěru své studie opakuje Štěpinová, že pravda je založena v bytí. Celý řád univerza směřuje k plnosti bytí, která je v Bohu. Tedy je každá věc „pravdivá první pravdou jakožto vnější pravdou. A na základě své formy, která v sobě nese

(v rámci poznání) poukazy na celé universum, je pravdivá vnitřní pravdou“ (s. 75).

Vlastní pojednání o pravdě odpovídá na otázku, v čem pravda pozůstává a kde ji nalézáme. Dvě základní teze Tomášovy nauky o pravdě jsou: pravda je založena v bytí, jež je ve své plnosti bytí Boha, a pravdu poznáváme v soudu. – Zkoumání o mysli odpovídá na otázku, zda mysl je samou bytností duše nebo jednou z jejích mohutností, zda poznáváme duši v její bytnosti nebo v jejích aktech a které jsou mohutnosti duše a jaký je jejich vztah k mysli. Základní otázkou však je, jakým způsobem je mysl, nadaná sebevědomím a z něho povstávající láskou, obrazem Nejsvětější Trojice. – Tato pojednání nás zaujmou snad více svou formální precizností než obsahovou stránkou: přesnost a průzračná jasnost Akvinátova myšlení je hodna nejvyššího obdivu, zvláště když jeho podrobné rozborů nám otevírají vstup do jeho badatelské laboratoře.

Překladatelka zvládla přetlumočení nesnadného a našemu kladení otázek namnoze vzdáleného textu s přesností a stylistickou akribií. Vhodnost překladu některých scholastických termínů, pro které nemáme v češtině příslušný ekvivalent, zůstává ovšem otázkou uvažování. Jde např. o pojem *species*: slovo *obraz* (s. 91 aj.) nebo též – v užším významu – *inteligibilní obraz* (s. 59 aj.) může být zavádějící, nakolik vnuká představu, že *species* je prostředek poznání, který jako poznaný vede k poznání jiné věci (je tedy chápán jako *medium quod cognitionis*). *Species* je však metafyzický princip, převádějící poznávací schopnost z možnosti do aktu a zpřítomňující věc samu; je tedy pouze *medium quo* (jde-li o *species impressa*) nebo *medium in quo* (jde-li o *species expressa*). Nemáme-li vhodný

český termín, snad by bylo lépe ponechat latinský výraz (jak je to obvyklé např. v němčině). – Podobně je *connotatio principii* nepřesně přeloženo slovem *nástin principu* (s. 157); snad by bylo lépe ponechat *konotace* nebo přeložit neologismem *spoluznačení*.

Subtilní spekulativní myšlení Akvinátovo přispívá velmi k tříbení pojmů a vyjasňování principů. Vnucuje se však otázka: Má nám i po stránce obsahové dnes ještě co říci? Odpovídá i na otázky, které nás dnes znepokojují? Mikuláš Lobkowicz si ve své obsáhlé studii „Co se stalo s tomismem?“, uveřejňované na pokračování v celém ročníku 1995 *Teologických textů*, všímá skutečnosti, že vliv tomismu, zčásti uměle probuzený encyklikou Lva XIII. *Aeterni Patris* r. 1879, stále slábne a že se tento vývoj rapidně zrychlil po Druhém vatikánském koncilu. „...během koncilu nebo za několik let po jeho skončení se zdá, že tomismus tiše zesnul“ (tamtéž, s. 96). Tento trpký fakt odůvodňuje Lobkowicz tím, že jednak v teologii se jeví více potřeba biblického podkladu víry a názorného myšlení Otců, jednak ve filozofii už neodpovídá scholastický pojmový aparát našemu způsobu myšlení; došlo ke „změně paradigmatu“ (s. 129). – Na tuto kritickou studii odpovídá Karel Šprunk v 1. čísle následujícího ročníku (*TT*, 1996, s. 30), že i pojmový aparát klade otázku pravdivosti (snad lépe řečeno: objektivní platnosti). To ovšem nijak nevylučuje – a na to Šprunk málo dbá –, že můžeme skutečnost nahlížet z různého hlediska a podle toho ji postřehovat a vyjadřovat v různých pojmech.

Obecně se tomismu vytýká, že ve sledu antického objektivistického paradigmatu myšlení zvěčňuje (reifikuje) nepředmětné principy aktivity (např. reflektuje subjekt jako „věc“) a že není schopen

filozoficky postihovat interpersonální vztahy a dějinnost člověka, nakolik se v ní i subjekt mění.

Co však nejvíce překvapuje při četbě úvodní studie Štěpinové a Tomášova textu, je zjištění, že problematika Tomášova není vlastní problematikou dneška. On se ptá: „Co je pravda?“ a „V čem je založena pravda?“ Osudovou otázkou dneška je však: „Můžeme dosáhnout nepodmíněnou pravdu vlastním rozumem?“ nebo jinak: „Je možná nějaká první filozofie?“ Na zodpovězení otázky, zda je nám dosažitelná pravda, která nic dalšího nepředpokládá, samu sebe zakládá a tvoří základ všeho vědění, věd i mezosobního dialogu, závisí život a smrt naší kultury.

Kritická analýza vyvrací všechny pokusy o založení první filozofie v bezprostředním východisku, v nějakém „archimedovském bodu“. Tomášovo „*Qui negat veritatem esse, concedit veritatem esse*“ (Kdo popírá, že je pravda, připouští, že je pravda – *Sth I, 2, 1.3 et ad 3*) zakládá pravdu pouze v abstrakci od konkrétního obsahu, pouze formu pravdy nebo metafyziku jako formální vědu. Jeho pokus o pozitivní dosažení pravdy: „Pravda je ... poznávaná intelektem, nakolik intelekt reflektuje nad vlastním úkonem...“ (*De ver. I, 9*) vede k nekonečnému regresi reflektování. Obojí je však platné, když je založeno v absolutním bytí, které Tomáš identifikuje s Bohem. (Podobně hledal i Descartes poslední oporu jistoty v Bohu.) I významní myslitelé minulého století i naší současnosti (Karl Rahner,

Paul Ricoeur, Klaus Hemmerle) hledají poslední základ pravdy ve víře v něco člověku transcendentního. Ale tím vlastně – paradoxně – souhlasí s Tomášem, jehož myšlení je integrováno ve víře a který zakládá pravdu v Bohu. Ale je zde přece rozdíl: Pro dnešního člověka je smysl slova „Bůh“ zahalený. Bezprostřední odkaz na Boha je pro něho nerosozumitelný a nepřijatelný. Vědění o Bohu však nelze předat pouhým poučením, indoktrinací. To se může v člověku samo od sebe – pod vnějším podnětem snad – probudit. Jak k tomu může přispět filozofie? Především negativně tím, že odhalí hrozivou skutečnost, že bez univerzálního osobního transcendentního principu nenalezneme svou vlastní identitu a že se náš svět rozpadne na mnoho nesourodých fragmentů. Potom můžeme i pozitivně ukázat cestu tím, že bezprostřední vědění o Bohu „zprostředkujeme“ vírou ve smysl života, nevyhnutelně dosvědčovaný aktivitou člověka, a připomenutím nepodmíněného hlasu svědomí nebo jiné „transcendentální zkušenosti“. Snad k tomu bude třeba mravního obrácení – konverze; filozofie má být výchovou k ní a může vést až na její práh.

Bude v tom tomismus inspirací? Domnívám se, že by tomu tak mohlo být. Ale k tomu bychom asi potřebovali, aby nám podobu sv. Tomáše, kterou Štěpinová vykreslila čistými rysy, ale přece jen poněkud „z profilu“, někdo představil více „en face“.

Karel Říha

**JEFF LEVIN:  
GOD, FAITH, AND HEALTH**

(New York: John Wiley and Sons, 2001. 256 s.  
[41 s. referenčních údajů, 17 s. věcného rejstříku])

Jeff Levin, Ph.D., studoval medicínu a patří k předním epidemiologům v USA. Na počátku studia medicíny (v r. 1982) ho „svedl“ profesor medicíny na Harvardské univerzitě, Kaplan, M.D., svými články, přednáškami a knihami o vztazích mezi duševními, duchovními a fyziologickými procesy. Celý život se Jeff Levin pak věnoval těmto otázkám – i když se později sám stal univerzitním profesorem. Shromažďoval zprávy z různých výzkumných pracovišť i kazuistiky z nemocnic a zkušenosti praktických lékařů. Sám řídil řadu výzkumů zaměřených na vztah mezi vírou a zdravím. Publikoval řadu článků na tato témata v renomovaných odborných lékařských časopisech, v nichž shromažďoval poznatky stovek výzkumů. Nyní své celoživotní poznatky, znalosti a zkušenosti soustavně zpracoval do čtivé knihy.

Levinova kniha je přehledně uspořádaná. Má tři hlavní části. V první části autor pojednává o zdravotních aspektech „veřejného“ náboženství. Konkrétně jde o vztahy, které byly zjištěny mezi nejhruššími údaji o náboženské aktivitě, např. příslušnosti k církvi, návštěvě kostela apod. a zdravotním stavem. Je tam i kapitola o vztahu mezi aktivní účastí na životě ve farní obci či sboru, duchovní (spirituální) opoře, a zdravím.

Druhá část je zaměřena na poznatky o tzv. *osobním* (*soukromém*) duchovním životě a zdraví. Sem patří kapitoly o vztazích mezi osobní zbožností, emocionálním životem lidí a zdravím. Druhou kapitolu zde tvoří vztahy zjištěné mezi náboženským přesvědčením a zdravot-

ním přesvědčením. Sleduje vztah mezi těmito dvěma druhy přesvědčení a ukazuje, jak tato přesvědčení ovlivňují zdravotní stav. Třetí kapitolkou této druhé části knihy je pak přehled vztahů mezi vírou, nadějí a optimismem. Netřeba dodávat, že se tento optimismus pak projevuje i na zdravotním stavu (jak ukazují výsledky psychoneuroimmunologických prací).

Třetí část je nejobtížnější. Je nadepsána „Bůh, Duch a mysticismus“. Zabývá se *vztahy mezi vědomím, svědomím, mystickými zážitky a zdravotním stavem*. Obsahuje kapitolku nadepsanou „Uzdravovatí je Boží věc“ a závěrečnou stať, shrnující základní pojetí nejen autora, ale i celé velké skupiny lidí, kteří této problematice věnovali a věnují pozornost ve svých výzkumech. Jde o další krok ve vývoji soudobé medicíny – od uznání závažnosti vztahů psycho-somatických k uznání vztahů „trojitých“ – mezi tělem, duševním a duchovním životem.

Celkový plán knihy je uveden hned na začátku. Je dán sedmi „principy“, které vyjadřují *sedm různých druhů vztahů mezi vírou a zdravím* a tvoří zároveň tematickou kostru sedmi kapitol knihy. O které principy jde?

1. Začlenění člověka do náboženského života církve a jeho členství v církvi má vliv na jeho životní styl. Tím ovlivňuje jeho chování, a to má pak kladné zdravotní důsledky.

2. Tím, že se někdo pravidelně účastní církevního života (bohoslužeb), dostává se mu sociální opory od druhých členů církve, a tím i podpory těch forem chování, které posilují jeho zdraví. Tyto vztahy mezi věřícími lidmi jsou pak „ochranným štítem“ proti sociální izolaci a stresu.

3. Účast na bohoslužbách a osobní modlitební život se projevuje na zdraví



prostřednictvím fyziologických procesů, které jsou ovlivněny kladným emocionálním životem věřícího člověka.

4. Mezi souborem náboženských přesvědčení a souborem zdravotních přesvědčení (např. o tom, co je a co není zdravé) existuje určitá podobnost (harmonie). Obdobně tomu je i s harmonií určitých osobnostních rysů, které mají vliv na naše zdraví.

5. Prostá náboženská víra kladně ovlivňuje zdraví tím, že pozitivně ovlivňuje myšlení o naději, optimismus a očekávání pozitivních věcí.

6. Mystické zkušenosti působí kladně na zdravotní stav člověka tím, že aktivují uzdravující životní energii či životní sílu, případně i stav vědomí.

7. Experimentálně (v *double blind* pokusech) zjištěný pozitivní vliv modliteb za zcela určité vzdálené nemocné lidi (např. kardiologické pacienty) kladou před nás otevřenou otázku přímých Božích zásahů.

Celkově je možno říci, že kniha není planým uvažováním („dojmologií“), ani přehledem ojedinělých individuálních případů (kazuistik), ba ani výrazem toho, co bychom si přáli a jak bychom byli rádi, aby se věci děly, ale přehledem dobře, věcně a systematicky zpracovaných poznatků, závěrů a výsledků vědeckých šetření prováděných ve světě během posledních 20–30 let. Je přitom čtivá jak pro odborníka (lékaře, klinického psychologa apod.), tak pro neodborníka (laika s maturitou). Není přesylená mnoha cizími termíny odborného žargonu, ani detailními údaji statistického výzkumu. Vzdor složitosti problému je zřetelná a jasná v tom, co chce říci, tj. že *zdravá víra má kladný vliv na zdravotní stav člověka a že to je neoddiskutovatelný fakt ve světle stovek publikovaných seriózních výzkumných prací.*

**W SŁUŻBIE JEDNOŚCI CHRZEŚCIJAN.  
INSTYTUT EKUMENICZNY  
KUL 1983–2001**

(Ed. L. Górka a S. J. Koza. *Teologia w dialogu*, sv. 9. Lublin: KUL, 2002. 425 s.

ISBN 83-7363-065-1, ISSN 0860-1542)

Dovršení osmnáctého roku znamená v životě člověka významný předěl – začíná být, alespoň v evropské právní kultuře, plnoletým. Stává se tak nejen plnoprávným členem společnosti, nýbrž především tím, kdo přejímá plnou zodpovědnost nejen za sebe, ale i za své okolí – ať se už jedná o rodinu, kterou zakládá, kolektiv, jenž spoluutváří, či společenství, v němž žije. V případě vědecko-pedagogické instituce sice k získání základních práv v plném měřítku i jistého podílu úkolů na poli výzkumu dochází již většinou v okamžiku jejího zrodu, avšak i zde platí pravidlo jen postupného dorůstání v kvalitě i šíři záběru, takže příslovečné zralosti dosahuje teprve po několika desítkách let své činnosti. Každopádně však i zde je osmnácté výročí působnosti dobrou příležitostí jak k prezentaci současné podoby, tak i k jistému bilancování dosažených výsledků; to vše v povědomí kontextu dějinných souvislostí.

Tyto tematické okruhy tvoří hlavní náplň publikace *W służbie jedności chrześcijan: Instytut Ekumeniczny KUL 1983–2001* [Ve službě jednotě křesťanů: Ekumenický institut Katolické Lublinské Univerzity 1983–2001], vydané pracovníky téže instituce v r. 2002 jako devátý svazek vydavatelské edice „*Teologia w dialogu*“. Kniha je rozdělena do tří základních částí, zasazených do rámce bibliografických položek „technického charakteru“, jako jsou počáteční Úvodní slovo ředitele, prof. W. Hryniewiczze (s. 7–9), Seznam zkratk (s. 11–22) i Po-

známky k bibliografickému zápisu (s. 22) a koncové prezentace Ekumenického institutu [dále: IE KUL] v angličtině (s. 387–390), Indexy osob (s. 391–406) a Obsah – kromě polského také ruský, italský, německý a anglický (s. 407–425; strany však nemají souvislou paginaci).

První část svazku, nadepsaná „Z prehistorie ekumény Katolické Lublinské Univerzity“ [dále: KUL], zahrnuje tři články věnované předchůdkyni IE KUL, již byla Sekce srovnávací a ekumenické teologie této univerzity, působící v letech 1970–1983. Najdeme zde „Historickou skicu“, věnovanou genezi této Sekce (s. 25–31), „Přehled událostí“ z let jejího působení (s. 33–52) a „Seznam knižních publikací“ jejich zaměstnanců (s. 53–55). Za povšimnutí stojí, že již v době vzniku KUL v r. 1918 se uvažovalo o vytvoření zvláštní sekce východních studií, k čemuž však nedošlo z důvodu, jenž pozdější Sekci srovnávací a ekumenické teologie i IE KUL provázel až do poloviny 80. let minulého století – nedostatku studentů i kvalifikovaných pedagogů; přesto však již od r. 1920 existoval Kruh vědeckého bádání východních církví, sdružující studenty KUL z řad duchovenstva. Nelze též nevpomenout osobnost B. Waczyńského SJ, jenž na této jediné katolické univerzitě ve slovanských zemích po 22 let sám vedl Katedru srovnávací teologie, kde studovali budoucí polští ekumenisté. Sekce srovnávací a ekumenické teologie tak mohla stavět na částečně připravené půdě, čehož dokladem je 14 licenciátů, 7 doktorátů a 3 habilitační kolokvia z ekumenické teologie během působnosti této struktury.

Následující díl, nazvaný „Z výsledků práce Ekumenického institutu Katolické Lublinské Univerzity“, sestává z devíti položek, jejichž společným jmenovatelem je pokus o co nejvšestrannější prezentaci IE KUL. Můžeme se zde seznámit se zá-

kladními interními dokumenty institutu, jako je „Statut“ (s. 59–60) a „Řád činnosti“ (s. 61–62), s okolnostmi jeho vzniku – „Dějiny vzniku Ekumenického institutu na KUL“ (s. 63–67) – i plány – „Ekumena sbírá přátele: První ekumenický institut v Polsku a jeho úkoly“ (s. 69–72). Striktně faktograficky jsou zaměřeny: „IE KUL – panoráma vybraných událostí“ (s. 73–93), „Výkaz doktorátů IE KUL“ (s. 95–101) a „Seznam brožurových a knižních publikací pracovníků IE KUL“ (s. 103–119). Bibliograficky cenný je i „Obsah Roczników Teologicznych, sešit 7: Ekumenická teologie, za léta 1993–2002“ – periodika vydávaného institutem, uvedený v polštině (s. 121–140) i angličtině (s. 141–156). Díky otevřeně kritickému stylu psaní dějin nejen vlastní instituce, ale i univerzity a církve se zde dozvídáme nejen o počátečních problémech, ale i o radostech z navazování kontaktů a následného rozvoje. Institut se dnes organizačně dělí na tři katedry, zabývající se ekumenickou, pravoslavnou a protestantskou teologií; během referovaného období let v něm pracovalo dohromady 14 zaměstnanců, z nichž všichni měli jen vědecké či pedagogické úvazky. Ti všichni pospolu vydali více než 133 knižních publikací (z toho část ve dvou vlastních edičních řadách: „Teologie v dialogu“ a „Jeden Pán, jedna víra“). Nelze přitom opomenout ani jejich pedagogické působení – v rámci čtyřletého kurzu postgraduálního studia oboru „ekumenická teologie“ zde proběhlo 53 obhajob a zkoušek licenciátních, 22 doktorských a 2 habilitační kolokvia; byly uděleny 4 doktoráty honoris causa osobám na poli ekumény více než známým, jako kard. J. G. M. Willebrands, metropolita Stylianos [Harkianakis] či rumunský pravoslavný patriarcha Teoktist [Arăpășu]. IE KUL organizoval a spolupořádal 33 sympozií, konferencí a vědeckých kolokvií, 22 otevřených diskusních seminářů, jakož

i pro lublinský region každoročně připravoval Týdny modliteb za jednotu křesťanů a od r. 1998 také Den judaismu, slavený 17. ledna. V oblasti doktrinárního dialogu nelze přehlédnout účast 4 pracovníků institutu (S. Nagy, S. C. Napiórkowski, A. Nossol, W. Hryniewicz) v mezinárodních teologických komisích pro teologický dialog s luterány a pravoslavnou církví, ani to, že někteří byli zapojeni do prací římské kurie (A. Nossol jako člen nynější Papežské rady pro jednotu křesťanů, W. Hryniewicz jako konzultant jejího předchůdce – papežského Sekretariátu pro tytéž otázky, J. S. Gajek jako konzultant Kongregace pro východní katolické církve).

Nejobširnější částí (s. 157–386) je ta třetí, nadepsaná „Bibliografie pracovníků IE KUL“. Obsahuje pokud možno úplné seznamy tvorby zaměstnanců, a to nejen z let jejich práce v institutu. Jediným, kdo byl v tomto přehledu jaksi „opomenut“, je mgr R. Pracki, luteránský duchovní působící v IE KUL jako asistent teprve od února r. 2002, tedy od doby, kdy byla publikace odevzdávána do tisku. Počtu 14 příspěvků, tedy shodného s číslem pracovníků, však bylo dosaženo tím, že do přehledu byla jako přídavek zahrnuta také bibliografie prací předchůdce činnosti IE KUL, B. Waczyńskiego SJ. Způsob zpracování bibliografií samotní redaktori označili za „studijní“ (s. 158) a byli si vědomí toho, že rozhodně není dokonalý. Jisté výhrady lze vyslovit jak ke skutečnosti, že nebyly odlišeny publikace, jež vznikly během práce jednotlivých teologů v IE KUL, tak i k řazení bibliografií podle dvojího klíče – posledního dosaženého akademického stupně a následně abecedně, avšak bez zohlednění toho, jaký byl jejich statut během práce v institutu (kupř. někteří získali profesuru až později a na jiné univerzitě). U seznamů publikační činnosti těch, kteří z pracoviště

odešli jinam (nebo do důchodu), se pak projevilo také určité „komunikační manko“ v podobě neúplných soupisů; výsledkem je následná nesourodost v posledním evidovaném roce (1999–2002). Na přehlednosti by přidalo i průběžné číslování publikací u jednotlivých autorů, což však schází; stejně tak i vysvětlení některých zkratk používaných pro monografie a časopisy (v jednom případě bylo pro stejný titul použito dvojí zkratky). Redaktory omlouvá snad jen množství údajů, které museli zpracovat: dohromady přes 3 180 publikací, původně zapisovaných autory často podle nesourodých citačních norem (je to patrné především u recenzí) a v různých, pro ně cizích jazycích (tam lze nalézt nejvíce chyb).

Výsledky práce IE KUL shromážděné v recenzované knize je pochopitelně možné vnímat jen v kategorii „suchých dat“; jejich celistvá prezentace však vyžaduje jistou kontextualizaci. Nalezneme ji, alespoň v nástinu, v Úvodním slovu autorství současného ředitele této instituce: „Bylo třeba být připraven na obviňování z přílišných sympatií k jiným církvím, z nejisté identity, ba přímo z nedostatku loajality k vlastní církvi“ – to vše za situace, kdy se jednalo o první takový institut v katolicky většinovém Polsku, kdy chyběly zkušenosti z jiných univerzit a ekumenická otevřenost si jen pozvolna dobývala místo v pokoncilní teologii slovanských národů. Z perspektivy dovršených dnes již dvaceti let existence lze říci, že Ekumenický institut Katolické Lublinské Univerzity svůj úkol plní navzdory všem obtížím dobře, což dokládají nejen jeho odchovanci, pracující nyní na dalších polských ekumenických katedrách a institutech i jeho studenti trojí konfesní příslušnosti z šesti zemí, ale také tato publikace, jež je „zápisem ekumenické cesty i ekumenické služby“.



## Zprávy

### OHLÉDNUTÍ

#### ZA SLAVKOVSKOU KONFERENCÍ

Mezinárodní konference „Evropské aliance 18. století – aliance Evropy kolem impéria ‚Velkého národa‘. Slavkovská bitva a její pozadí“, jež proběhla ve dnech 27.–28. listopadu 2003 v Rubensově sále slavkovského zámku, byla pro přítomné odborníky skutečně příjemným překvapením. Na prvním místě co do nasazení a vskutku ušlechtilého přístupu pořadatelů – Jihomoravského kraje, města Slavkova a Projektu Austerlitz 2005. Již úvodní zdravice jejich představitelů prokázaly, v jaké míře si uvědomují, že tradice slavkovské bitvy a především její blížící se dvousté výročí, jsou „rodinným stříbrem“ této země a jednou z mála možností, jak ji odborně důstojně reprezentovat na mezinárodní scéně tváří v tvář vstupu naší republiky do Evropské unie. Nezůstali ovšem pouze u slov, ale vtělili je do konkrétních kroků a rozevřeli novou a nadějnou perspektivu: Slavkovskou konferenci totiž neuspořádal žádný z akademických vědeckých ústavů či univerzitních pracovišť, jež zápasí s obecným nedostatkem finančních prostředků, ale vrcholoví reprezentanti regionální a místní státní správy a sdružení Mohyla míru – Austerlitz, o.p.s., prostřednictvím vědeckého týmu Projektu Austerlitz 2005.

Mnozí by tedy očekávali spíše „provinční“ úroveň, opak byl však pravdou. Konference, přísně respektující požadavek dostatku prostoru pro vlastní referáty a následnou panelovou diskusi, s výtečně zajištěným simultánním překladem z francouzštiny do češtiny a z češtiny do francouzštiny, byla tematicky rozčleněna do tří bloků: v prvním z nich se sledovaly široké kontexty evropské

politiky přelomu 18. a počátku 19. století ve vztahu ke klíčové události slavkovské bitvy a jejích důsledků; druhý blok byl věnován vojenským otázkám a třetí postihl tuto událost v jejím druhém životě „lieu de mémoire“.

Již první z referátů dr. Roberta Ouvrarda „Od Valmy ke Slavkovu. Francouzská diplomacie v hledání míru“ podal vyčerpávající nástin neúnavného úsilí Prvního konzula a následně císaře o dosažení stabilního evropského míru. Musím se přiznat, že od doby, kdy Marc Belissa načrtl velké linie práva národů (*Fraternité universelle et intérêt national*, 1713–1795. *Les cosmopolitiques du droit des gens*, Paris: Kimé, 1998), jsem se nesetkal s tak magistrálním nadhledem, nemluvě o tom, že o neustálých pokusech o dosažení pruského prostředkování jsme vůbec nic netušili.

Dr. Iveta Coufalová rozevřela ve svém referátu „Napoleonova kontinentální politika a Švédsko“ inspirativní vhléd do švédské politiky a dotkla se i vzácného tisku *Über das Continentalsystem und den Einfluss desselben auf Schweden* (Stockholm 1813), nedávno nalezeného týmem Projektu Austerlitz 2005 v Lukách u Jihlavy.

Referát Marca Baratta „Rok 1805 a konsolidace Italského království“ představil málo známé jižní bojiště roku 1805 a bitvy rakouských vojsk arcivévody Karla s Massénovými oddíly u Veronetty a Caldiera.

Prof. Dr. Oleg Sokolov, předseda Ruské společnosti vojenské historie, přednášející na Petrohradské univerzitě a na pařížské Sorbonně, nositel řádu Čestné legie, se dotkl ve svém referátu „Car Alexandr a formování Třetí koalice“ role osobnosti v dějinách – rozbořem carových diplomatických aktů a jeho korespondence prokázal, že liberálně orientovaný car Alexandr nebyl nepřátelsky

zaměřen proti Francii samé, ale proti Napoleonu Bonapartovi, jemuž záviděl a nenáviděl ho a učinil vše proto, aby přispěl k jeho pádu.

Referát Dr. Jiřího Kovaříka „Bitva u Slavkova v kontextu Napoleonových tažení“ byl vyzrálou meditací předního znalce napoleonské problematiky, srovnávající na základě celé řady kritérií osobnost vojevůdce a jeho schopnosti, záměr a manévry, úroveň velitelů, taktiku, motivaci vojsk, podcenění nebo přecenění protivníka, početnost armád a jejich rychlost s ostatními taženími a velkými bitvami epochy.

František J. Holeček OM nastínil v referátu „Francouzská okupační správa Brna“ první výsledky průzkumu dokumentů Moravského zemského archivu, dochovaných z období francouzské přítomnosti ve městě mezi listopadem 1805 a lednem 1806. Zahraniční kolegové byli zaujati jak detailním nástinem francouzské logistiky, tak místními svědectvími o přístupu a chování předních francouzských velitelů.

Mgr. Martin Hrubala, odborný asistent Trnavské univerzity, překvapil vysoce kvalitním náčrtem pozadí jednání „Bratislavského míru“, stejně jako Mgr. Karel Sáček, který ve svém referátu „Čeští dobrovolníci ve sboru vévody brunšvického“ sledoval osudy proslulých „Smrtihlavů“ z roku 1809 a uvedl na pravou míru i jeden z tradovaných jiráskovských mýtů.

Druhý den zasedání konference byl věnován slavkovské bitvě a její době jako „místu historické paměti“.

Dr. Pavel Bělina, CSc., autor řady monografií o bitvách a vojevůdcích Sedmileté války a spoluautor desátého dílu *Velkých dějin zemí Koruny české (1740–1792)*, rozvinul ve svém referátu „Vznik a zárodky třetího stavu v českých zemích a jeho

názory na francouzskou revoluci a císařství do roku 1805“ na pozadí vzniku ódy sedmnáctiletého J. E. Purkyně na volbu Napoleona Bonaparta francouzským císařem barvitě panoráma dobových reakcí české společnosti.

Prof. Dr. Dušan Uhlíř, CSc., proslulý autor tří monografií, mezi nimiž podnes září i nezapomenutelné *Slunce nad Slavkovem*, a téměř stovky odborných studií, se zaměřil s akribií, rezonující s nejnovějšími podněty Plongerových *Výzev modernosti, 1750–1840* (Paříž 1997) na „Ohlasy Francouzské revoluce a problém moderny v českých zemích“.

Dr. Zdeněk Maršálek načrtl v zajímavém referátu „Téma napoleonských válek v odborném vojenském tisku první republiky“ jistou bezradnost prvorepublikové vojenské produkce ve snaze ověřit nesmrtelný idol nejbližších spojenců „vavřínovým věncem, propleteným ratolestmi české lípy“ a Prof. Dr. Miloslav Pojsl, vedoucí katedry církevních dějin a dějin křesťanského umění CMTF UP, jejíž tři členové se konference účastnili, zasadil ideu a vznik prateckého památníku Mohyly míru i osud a dílo P. Aloise Slováka (1859–1930) do širokých evropských kontextů s bohatou paletou srovnávacího ikonografického materiálu a původních návrhů památníku.

Díky výtečné moderaci doc. Dr. Františka Halase, někdejšího vyslance České republiky u Svatého stolce, se zde rozvinula i bohatá a velmi podnětná diskuse zahraničních a českých účastníků konference, studentů brněnských univerzit i muzejníků, mezi nimiž bychom za všechny rádi zmínili alespoň zástupce Okresního muzea Brno-venkov, Dr. Jaromíra Hanáka, který s sebou přivedl i představitele borodinského muzea. Společenská část konference a slavnostní recepcie ve slavkovském zámku, násled-

dující po sobotní rekonstrukci bitevních scén v Tvarožné, byla vskutku reprezentativní, stejně jako neokázalý a o to důstojnější nedělní pietní akt na Mohyle míru, který letošní oslavy uzavíral.

S krátkým časovým odstupem je opravdu obtížné tuto mezinárodní konferenci zhodnotit a objektivně docenit její nesporný odborný a celospolečenský přínos. Nezamířila totiž jen ke „staré dobré“ a obecně zažitě cestě bilancí dosavadních interpretací a prezentování dílčích výsledků domácího bádání, spíše předložila účastníkům bohatě prostřený stůl myšlenkového kvasu skutečné dílny historického myšlení a nade vši pochybnost prokázala, že i u nás je možno se věnovat evropským „velkým dějinám“, a to na náročné úrovni, jež vzbudila úctu předních zahraničních specialistů a podnítila je ke konstruktivnímu odbornému dialogu. To je samo o sobě velkým příslibem do budoucna a prvním krokem k důstojné připomínce blížícího se dvoustého výročí „bitvy tří císařů“.

*František J. Holeček OM*

## **DIDAKTICKÝ PŘÍNOS PROJEKTU AUSTERLITZ 2005**

Studium dějin Francouzské revoluce a prvního Císařství by jistě, zvláště tváří v tvář blížícímu se dvoustému výročí slavkovské bitvy tří císařů, nemělo zůstat omezeno jen na úzký okruh odborníků: je třeba, aby výsledky bádání obohatily i rozhled těch, kdo se nejvýrazněji podílejí na formování historického povědomí nejmladších generací. Že je to možné, prokázal opravdu zdařilý seminář Projektu Austerlitz 2005 a katedry historie Pedagogické fakulty Masaryko-

vy univerzity v Brně „Francouzská revoluce ve vztahu k vědě, pedagogice, náboženství a kultuře“, který proběhl v její velké aule 16. prosince 2003.

Otevřel ho v opravdu pozoruhodném záběru referát doc. PhDr. Radomíra Vlčka, CSc., ředitele brněnské pobočky Historického ústavu Akademie věd České republiky, „Francouzská revoluce a ruské dějepisectví 19. století“, který postihl zrod ruské školy dějin Francouzské revoluce od právních podnětů Timofeje Granovského, Konstantina Kavelina a Borise Čičerina, přes Vladimíra Gerije, jenž jako první ve své práci „Republika nebo monarchie ve Francii“ (1873) vyslovil názor o nevyhnutelnosti francouzské revoluce, až k proslulým studiím Nikolaje Pavloviče Karejeva o situaci francouzských rolníků v poslední čtvrtině osmnáctého století, jež se komparativně promítly do jeho díla *Zrušení nevolnictví v Rusku* (1879) a přinesly bohatou setbu tak výtečných žáků, jako byli Ivan Lučickij a Vasilij Klučevskij.

Prof. PhDr. Jiří Kroupa, CSc. (FF MU Brno) představil ve svém referátu „Od Patriotické společnosti v Brně k brněnským ‚girondistům‘ (1780–1794)“ zralou syntézu svého dlouholetého bádání, založeného na studiu archivního materiálu státního archivu v Darmstadtu, věnovaného osudům Lantkraběcí hesensko-homburské společnosti se sídlem v Brně, scházející se v osmdesátých letech osmnáctého století v místním domě hraběte Lamberga. Nástin široké korespondenční sítě moravských kosmopolitních stoupenců osvícenské „République des Lettres“ zaujal přítomné posluchače stejně jako bohaté informace o jejich zájmu o templářské zednářství.

Mgr. Tomáš Jeřábek (PdF MU Brno) představil ve svém referátu „Pojetí svobody u markýze de Sade. Filozofické smě-

ry na konci 18. století. Francie a Morava“ na pozadí interpretace dnes již zdevastovaných interiérů a exteriérů zámku ve Slezských Rudolticích duchovní svět La Mettrieho inspirovaného epikurejského zednáře, hraběte Josefa Alberta Houdice, který neváhal vykonat v rouchu pohanského velekněze obřady na obět-ním kameni v zámeckém parku a obklopit se po smrti manželky harémem dvanácti žen.

PhDr. ThLic. František J. Holeček OM (CMTF UP Olomouc) postihl v referátu „Jakobínský matematik tváří v tvář světu katolické zbožnosti. Gaspard Monge a jeho *Listy z Itálie* (1796–1798)“ málo známé období života proslulého matematika, otce svěbytné školy deskriptivní geometrie a někdejšího ministra námořnictví Francouzské republiky, Gasparda Monge (1746–1818), spojené s jeho působením v „Komisi pro vyhledávání vědeckých a uměleckých předmětů“, provázející Bonapartův generální štáb za italského tažení.

PhDr. Jiří Hanuš, PhD. (FF MU Brno) nastínil v referátu „Revoluce a církve: usmíření protivníci?“ v široké perspektivě vývoj vztahů republikánské ideje a církve od Občanské ústavy kléru až k pontifikátu Pia IX.

Mgr. Barbora Šrámková-Matušková (PdF MU Brno) představila v referátu „Nové pohledy na osobnost Ludvíka

XVI.“ léta výchovy a zrání francouzského následníka trůnu s oporou ve starých tisících slavkovské Kounicovské knihovny. Tento příspěvek byl o to zajímavější, že shrnul poznatky diplomové práce, jež vznikla za metodologického přispění Projektu Austerlitz 2005 na brněnské Pedagogické fakultě.

PhDr. Kamil Štěpánek, CSc. (PdF MU Brno) kriticky nastínil v referátu „Velká francouzská revoluce v hraném historickém filmu a školní dějepis“, prováděném bohatou projekcí filmových sekvencí, didaktické možnosti využití děl současné světové kinematografie ve výuce.

Mgr. Jiří Mihola (PdF MU Brno) rozevřel v referátu „Velká francouzská revoluce v současných učebnicích dějepisu základních a středních škol“ před přítomnými pedagogy a studenty chudí paletu učebních textů, upozornil na jejich faktické i koncepční mezery a záměrky a vyslovil se pro přípravu nových učebnic.

Projekt Austerlitz 2005 přispívá v současnosti této potřebě mimo jiné i zpracováním rozsáhlého díla *Od lombardských plánů ke slavkovskému slunci. Kommentovaná chronologie událostí let 1795–1805*, jež bude po svém dokončení zpřístupněno zájemcům na internetových stránkách na adrese <<http://www.austerlitz2005.com>>.

František J. Holeček OM